

UURIMUS LÄTIMAA KALANDUSEST 19. SAJANDIL

Cimermanis, S. Zveja un zvejnieki Latvijā
19. gadsimtā. – Rīga: Latvijas Zinātņu
Akadēmijas Vēstis, 1998. 248 lk: ill.

■ See raamat "Kalandus ja kalurid Lātīs 19. sajandil" on tuntud lāti etnograafi, Lāti Teaduste Akadeemia tegevliikme professor Saulvedis Cimermanise uurimus – 35 aasta pikkuse töö vili. Saulvedis Cimermanis alustas kalanduse uurimist 1956. aastal, 1990. aastal kaitses ta oma uurimust Riias doktoriväitekirjana.

Töö 1. peatükk "Kalapüügi levik ja iseloom" annab mitte üksnes topograafilise ülevaate Lāti kalavetest ja nende kasutamisest, vaid ka kalurite kihi demograafilise ja sotsiaalse struktuuri analüüsi. Ootuspäraselt selgub, et kalurite põhimassi moodustasid maata ja väheste maaga maaelanikud.

2. peatüki "Kalastusõigus" peamine uurimisobjekt on suurmaaomanike eksklusiivne kalapüügiõigus. Erandiks olid kuus suuremat järve Kuramaal, Lāti seitse laevatatavat jõge, Kuramaa rand ning Liivimaa rannikul ulgumeri rannast kolme versta kauguselt alates. Seal oli kalastus üldpõhimõttes vaba. Autor lähtub siin, nagu teoses mujalgi, möödunud aastakümnetel harjumuslikuks kujunenud nõukogude ajaloolise materialismi formatsiooniteooriast, jälgides üleminekut feodaalselt teoorjuslikult majanduselt kapitalistlikele suhetele.

3. peatükk "Kalurite täiendavad elatusalad" uurib, millega kalurid olid kalapüügi sesoonsuse tõttu sunnitud veel tegelema. Need olid parvetamine, laevandus, laevaehtus, tubade väljäuürimine ja muudki (rooniitmine, marjakorjamine jm). Sellega on väga lähedaselt seotud

4. peatükk "Kalapüügiiga seotud tegevusalad", mis näitab, et traditsiooniline kalandus on arenenud kontaktis teiste põhielatusaladega – põllunduse, karjanduse ja käsitööga. See väljendub autori käsitluses küll rohkem kaudselt, võrkude ja muude kalapüügiiga seotud vahendite ja materjalide tootmise kirjeldustes.

5. peatükk "Töö organisatsioon" jälgib tööjaotust ja ajakasutust kaluriperedes, levinud peredevahelise koöperatsiooni vorme. Koostöövormid erinevad vastavalt vesisistutele. püütavatele kaladele ja seega ka püügi vahenditele.

6. peatükk "Saagi müümine" käsitleb kõiki saagi realiseerimise viise: oma pere toiduks ja tagavaradeks, vahetamine, töö eest kaladega tasumine ning eeskätt sularaha eest müümine. 19. sajandi algusest saadik valitsesid kaubalis-rahalisel suhtel. Vahetuskauandus tõrjuti 20. sajandi alguseks välja.

Autor näitab, kuidas kalastuspiirkondades kujunes majanduslikult ja kultuuriliselt omapärane tööhõive laad, kus kalapüügiiga kombineerusid mitmesugused muud majandus- ja tegevusalad. Kuigi kalandus oli põline ja sügavalt traditsiooniline tegevusala, kujutas ta endast ühtlasi arenevate süsteemi, mis aitas kaasa tööjaotuse süvenemisele ja kaubalis-rahaliste suhete arenemisele rahvamajanduses.

Lugeja märkab kohe, et S. Cimermanise uurimus on küll kompleksne, võiks ehk koguni öelda – interdistsiplinaarne, kuid ometi etnograafilise uurimuse kohta kuidagi ühekskülgne, tugevalt sotsiaal- ja majandusajaloolise kallakuga: erilise tähelepanu all on majanduslikud, sotsiaalsed, õiguslikud, organisatsioonilised küsimused. See on tingitud asjaolust, et autor, juhtiv Lāti etnograaf, on kavandanud oma uurimistöö kaheosalisena, seega raamatu vastavalt kaheköitelisena. Teises köites, mida huviga ootame, on tal kavas käsitleda "kalapüügiriistade ja -viiside arengut, nende kohalikku omapära paikkonniti, rahvakultuuri ühtsust, kultuuriseoste ja vastastikuse mõjutuse kajastusi kalapüügiriistades ja -viisides" (lk 6).

Oma raamatus on autor kasutanud arvukalt etnograafilistel välitöödel ja ekspeditsioonidel kogutud materjali, mis säilib Lāti Ajaloo Instituudi Etnograafiaosakonna arhiivis. Samuti on ulatuslikult kasutatud ekspeditsioonimaterjale (ülestähendusi, fotosid, esemeid) Lāti Ajaloomuuseumi Etnograafiaosakonna teaduslikus arhiivis ning Lāti Etnograafilise Vabaõhumuuseumi fondides ning teaduslikus arhiivis. Kuid vastavalt praeguse, esimese osa suunitlusele, on selles peatükk kirjale allikatel.

Autor on kasutanud 65 dokumendikogumikku ja teatmeteost, 14 lāti ja balti-sak-

sa perioodilist väljaannet ajavahemikust 1836–1915, 220 uurimust läti, saksa, vene, rootsi, ungari, poola, eesti, prantsuse, tšehhi, inglise, soome keeles. Kõige olulisem on aga tema poolt välja otsitud ja käibesse toodud üliulatuslik probleemi-kohane arhiiviaines ühtekokku 102 fondist Läti, Leedu, Eesti, Vene ja Valgevene arhiividest ning käsikirjahoidlastest. Eraldi mainimist väärib, et autor on üksikasjaliselt kasutanud 1897. aasta rahvaloenduse publitseeritud koondandmestikku (selle loenduse algankeete kahjuks ei säilitatud). Kogu see aines on kriitiliselt läbi töötatud ja autori kontseptsioonide teenistusse rakendatud. Teravdatud tähelepanu poolest massilistele kirjalikele allikatele meenutab Saulvedis Cimermanis meie kadunud etnograafi Jüri Linnust, kes oma uurimustes sepsist ja seppadest ning üldse käsitöolistest pööras suurt tähelepanu arhiivimaterjali võimalikult ammendavale läbitöötamisele.

Eesti lugejale pakub akadeemik Cimermanise monograafia (mille lätikeeelsele tekstile on lisatud ulatuslikud ja ülevaatlilikud sisukokkuvõtted saksa ja vene keeles) erilist huvi nii temaatilise kui ka geograafilise läheduse poolest. Kahe maa kalandusproblematika on valdavalt sarnane. Läti uurija arvestab Eesti paralleele kogu aeg, kasutab meie etnograafilist võrdlusmaterjali, tugineb eesti uurijate (Arved Lutsu, Gustav Ränga jt) töödele.

Lõpuks võiks meenutada, et Saulvedis Cimermanis on liivlaste etnograafia, kultuuri ja ajaloo tuntud uurija, üks praeguse liivlaste hiljaksjäänud kultuurirenessansi alustalasid. Monograafia liivlaste kalandusele pühendatud leheküljed võiksid kõita eesti minevikuhuviliste tähelepanu.

Enn Tarvel

ELUST ROOTSI SÕJAVÄES EESTI- JA LIIVIMAAL

Margus Laidre. "Üks hä tru ja õige sullane". Elust Rootsi sõjaväes Eesti- ja Liivimaal 1654–1700. Kirjastus Eesti Ajalooarhiiv. Tartu, 1999. 570 lk. Doktoriväitekirjana kaitsitud 15.12.2000 Tartu Ülikooli ajaloo osakonna üldajaloo õppetoolis.

■ Kuna sõjad on alati olnud olulised nähtused ühiskondlikus elus, siis on ka sõjaajalugu uuritud ja kirjutatud sama kaua kui ajalugu üldse. Varasematel aegadel oli peatähelepanu pööratud lahingutele ning sõjategevuse strateegilistele ja taktikalistele aspektidele. Sellega tegelesid peamiselt just sõjaväelased – portaalkujuks siin on muidugi Preisi kindralstaabi sõjateoreetik Karl von Clausewitz 19. sajandi esimestel aastakümnetel. Akadeemiliseks teadusharuks moodas mõttes kujunes sõjaajalugu siiski alles sada aastat hiljem, esmajoones saksa ajaloolase Hans Delbrücki epohhiloova tööga "Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte" (4 osa 1920. aastail). Sõdu hakati nüüd üha enam uurima seoses välispoliitika ja diplomaatiaga ning viimastel aastakümnetel veel eriti kui põhilisi ühiskondlikke nähtusi koos nende toimega riigifinantsidele, rahvamajandusele, rahvastiku arengule ning inimeste sotsiaalsetele suhetele ja heaolule üldse. Selle viimatinimetatud kategooria hulka käib ka Laidre doktoriväite-kiri, kuuludes seega ühte olulisse uurimisvaldkonda, mis kaasaegses rahvusvahelises teaduses on kuum ala.

Väitekirja rajaneb suures osas varasematele uurimustele, osalt 1987. aastal kaitsitud kandidaativäitekirjale, osalt 1990. aastal avaldatud allika-publikatsioonile ja käsiraamatule "Schwedische Garnisonen in Est- und Livland 1654–1699", osalt tervele reale perioodikas avaldatud artiklitele samast ainevaldkonnast. Doktoritöö valmisprodukti on aga autor tunduvalt täiendanud uue allikmaterjaliga ja varasemates töödes mitte käsitletud aspektidega.

Sissejuhatavalt annab autor ülevaate sõjapidamise arengust Euroopas 17. sajandil ning tutvustab tähtsamaid rahvusvahelise sõjaajaloo voolusid ja teadlasi, keskendudes esmajoones nn militaarse revolutsiooni mõiste ümber tekkinud diskussioonile. Sellega loob ta hea aluse oma uurimistöö seostamiseks vastava üldeuroopaliku temaatikaga.